

A SZOFTVER TELJES VAGY RÉSZLEGES KÖZKINCSEBE BOCSÁTÁSA

1. A peer production¹ jelenség és ennek okai

A *peer production*, azaz az egyenrangú résztvevők által önkéntesen végzett, egyéni indíttatáson alapuló, az alkotást részben, vagy egészben közkincsbe bocsátó közösségi alkotótevékenység az információs társadalomban vált jelentőssé.² A jelenség mind a szabad szoftverek fejlesztésében, mind a tudományos életben, továbbá bizonyos interneten közzétett tartalmak (például a Wikipedia) előállításában, szerkesztésében is tetten érhető. *Yochai Benkler* véleménye szerint a modell azért alakult ki ekkor és ebben a formában, mert

1. ez esetben az alapanyag és a végtermék is nagy közösségek által elérhető információ;
2. mely előállításának fizikai költségeit csökkentette a számítógép-hálózatok megjelenése;
3. a működés alapja az alkotó ember, aki – a hagyományos munkamodellekhez képest – sokkal pontosabb információval bír a feladat elvégzése során felhasználható tudásról, kapacitásról, hisz saját tehetségével, motivációjával, az adott feladat iránti érdeklődésével kell számolnia; és mert
4. a kommunikáció és információcsere sokkal olcsóbb és hatékonyabb lett.³
5. A peer production eredményeképp előálló termék, adott esetben jogi védelem alá nem eső tartalom, más esetben azonban védett szellemi alkotás – ha a szerzői műre vonatkozó követelmények teljesülnek:⁴ a szerzői jogi védelem tárgya lesz.

¹ Nehéz a peer production kifejezés jó és tömör magyar fordítását elkészíteni elsősorban a peer szó egy szóval való lefordíthatatlansága miatt. Egy kísérlet: hálózat segítségével végzett, közös, megosztott eredményű alkotó munka

² A kifejezés magyarátatát lásd például: http://en.wikipedia.org/wiki/Peer_production, http://en.wikipedia.org/wiki/Commons-based_peer_production (2010.04.04.)

³ BENKLER, Yochai: Coase's penguin, or, Linux and nature of the firm. The Yale Law Journal Vol. 112. 2002, 34-35. o.

⁴ „Szerzői mű az irodalom, a művészet vagy a tudomány területén kifejtett alkotó szellemi tevékenység egyéni-eredeti jelleget viselő, megformált gondolatot kifejező, mások számára felfogható és rendszerint rögzített formában megjelenő eredménye.” In: LONTAI Endre – FALUDI

Jelen tanulmány azt vizsgálja, hogy a közösségi szoftverfejlesztés során készülő szoftver-mű felhasználásának engedélyezése miként történik, hogyan jutatható a program – szinte – korlátozásmentesen nagy felhasználói tömegekhez (teljes és részleges közkincsbe bocsátás), és ezzel hogyan tartható fenn és hogyan ösztönözhető a nem kereskedelmi célú szoftverfejlesztés és -terjesztés.

2. A szoftver jogi védelme, szoftverfelhasználás, szoftvertípusok

A szoftver az irodalmi művek gyűjtőfogalma alá vonva,⁵ több helyen pedig nevesítetten⁶ a szerzői jogi védelem tárgya.

A szerzői művek felhasználását tipikusan szerződések biztosítják. Az Sztj. szerint a felhasználási szerződés alapján a szerző engedélyt ad művének a felhasználására, a felhasználó pedig köteles ennek fejében díjat fizetni.⁷

A szoftverek csoportosításánál a jogi szakirodalomban többféle megközelítéssel találkozunk. Témánk szempontjából ígéretes a felhasználás engedélyezési módja, vagy más szóval a szoftver értékesítési módja szerinti csoportosítás alkalmazása. Ennek átgondolásához azonban szükséges látni, hogy a szoftver kétféle formában létezik: forráskódban és tárgykódban. A forráskód a fejlesztők által készített utasítássorozat (egy leíró nyelv jelöléseinek vagy egy programozási nyelv definícióinak és/vagy utasításainak sorozatát tartalmazza), melyet egy fordítóprogram (compiler) fordít tárgykóddá. A tárgykód (gépi, bináris kód) a számítógép által közvetlenül futtatható (ember számára nem értelmezhető) kód.⁸

Ha tehát a szoftver felhasználásának engedélyezési módja szerint típusokat alkotunk, mondhatjuk, hogy a „termékre nézve” ún. *zárt forráskódú*⁹ és *nyílt forráskódú szoftvereket*,¹⁰ vagy – a jogosult engedélyezési nyilatkozat szerint – *tulajdonosi*¹¹ és *szabad szoftvereket*¹² különböztetünk meg.¹³ Míg előbbiek esetében a jogosult részletesen meghatározza a szoftver felhasználásának módját és terjedelmét, kizárja a forráskód megismerésének és a szoftver átdolgozásának, továbbá –

Gábor – GYERTYÁNFY Péter – VÉKÁS Gusztáv: Magyar polgári jog. Szellemi alkotások joga. (Eötvös Kiadó, Budapest 2004.) 41. o.

⁵ Például Berni Unió Egyezmény

⁶ Például 2009/24/EK irányelv a számítógépi programok jogi védelméről, 1999. évi LXXVI. tv. a szerzői jogról (a továbbiakban Sztj.)

⁷ Sztj. 42. § (1) bek.

⁸ Forrás: <http://hu.wikipedia.org/wiki/Forráskód>; http://en.wikipedia.org/wiki/Source_code; http://searchsoa.techtarget.com/sDefinition/0,_sid26_gci213030.00.html; http://searchcio-midmarket.techtarget.com/sDefinition/0,_sid183_gci539287.00.html (2010.04.05.)

⁹ Closed Source Software (CSS)

¹⁰ Open Source Software (OSS)

¹¹ Proprietary Software

¹² Free Software

¹³ A későbbiekben látható, hogy az elnevezések lényegében fedik egymást, legfeljebb kisebb – inkább szemléletbeli, mint jogi – különbségek fordulhatnak elő

leggyakrabban – a felhasználási jog átruházásának lehetőségét, addig az utóbbiaknál a kód megismerése mellett annak módosítása is lehetővé válik.¹⁴

3. A nyílt forráskódú szoftverfejlesztési és -terjesztési modell

Az Internet térhódítása a nyolcvanas és kilencvenes években megkönnyítette és kiszélesítette a számítógépi programokhoz, így a fejlesztő eszközökhöz való hozzáférés lehetőségét, így jelentősen megnőtt az esélye a közösségek által alkotott szoftverművek létrehozásának. A fejlesztők azonban sokszor munkájukat nehezítő, akadályozó tényezőknek tekintették a szoftverekhez való hozzáférést biztosító felhasználási szerződéseket, különösen azok olyan rendelkezéseit, melyek kizárták a program forráskódjának megismerését, módosítását és új, származékos mű létrehozását. A nyílt forráskódú szoftverek eredetét magyarázó források szerint ebből az elégedetlenségből ered a szabad szoftver mozgalom.¹⁵

4. A hacker kultúra

A közösségi szoftverfejlesztésben résztvevő szakembereket „hacker”-nek nevezik, akik, szemben azzal, amit ma a köznyelvben a szó mögé gondolunk (azaz a különböző rendszereket feltörő és mások jogait sértő számítógépes bűnözőket), a szó eredeti jelentése szerint jól képzett fejlesztők. A hackerek eredeti elgondolásaik, ötleteik által vezérelve fejlesztenek különböző programokat (peer production alapon),¹⁶

¹⁴ A tulajdonosi és szabad szoftverek azonban nem abszolút kategóriák, egyes esetekben megjelent a két modell keveredése. Eredetileg kereskedelmi szoftverek terjesztésével foglalkozó jogosultak teszik lehetővé a szoftverek forráskódjának megismerését és módosítását bizonyos közösségek számára, azonban a terjesztés szabadsága nem olyan tág, mint a tipikus szabad szoftverek esetében. Lásd például: Sun Community Source License. <http://www.sun.com/software/opensource/index.jsp> (2010.04.06.), Microsoft Shared Source Initiative. <http://www.microsoft.com/resources/sharedsource/default.aspx> (2010.04.06.)

¹⁵ A „legenda” szerint a szabad szoftver mozgalom atyja, Richard Stallman a hetvenes években a MIT egyik laboratóriumában dolgozott, ahol a nyomtatások feltorlódásából adódtak gyakorlati problémák. Mivel nyomtató szoftverének licence nem zárta ki a szoftver továbbfejlesztését, Stallman olyan kiegészítést írt a kódhoz, mellyel a szoftver képessé vált a felhasználókat értesíteni, ha nyomtatások feltorlódtak az eszközben. Később azonban, mivel az új nyomtató szoftverének forráskódja zárt lett, erre nem volt mód. Stallman ezzel (a zárt forráskódú szoftverértékesítési modell korlátaiba ütközéssel) magyarázza azt, hogy olyan megoldás kialakítására törekedett, melynek lényege, hogy a szoftver forráskódja bárki számára elérhető legyen. In: CARVER, Brian W.: Share and Share Alike: Understanding and enforcing open source and free software licenses. Berkley Technology Law Journal Vol. 443. 2005

¹⁶ Bár a fejlesztés teljes egészében a peerek együttműködésén alapul, az, hogy mi lesz a kód része és mi nem, különböző döntéshozó mechanizmusok alapján dől el. Erről részletesebben ld.:

melyek forráskódját egymás számára elérhetővé teszik, és ezek folyamatos tanulmányozása és módosítása alapján újabb és újabb műveket hoznak létre.¹⁷

A hackerek azt gondolják, hogy az általuk fejlesztett szoftverek jobbak, mint a hagyományos módon készített tulajdonosi szoftverek, mivel ők szabadon fejlesztenek, programjaik forráskódját mindenki számára elérhetővé teszik, és így egy közösség vesz részt a hibakeresésben, -javításban, a folyamatos továbbfejlesztésben, tökéletesítésben.¹⁸

A jogi megoldás azonban, mely e közösségi szoftverfejlesztés során előálló művek felhasználását széles körben lehetővé teszi, és ennek körében megengedi a forráskód megismerését, a szoftver átdolgozását, az eredeti és származékos művek terjesztését, egy hagyományos eszköz: a zárt forráskódú szoftverek értékesítésénél is használt *felhasználási szerződés*. Vagyis a szoftver felhasználói tömegekhez juttatása és a peer production rendelkezésére bocsátása (tk. közkinccsbe adása¹⁹) a meglévő szerzői jogi eszközrendszer felhasználásával történik.

5. Mit szabad és mit nem? Free, Libre és Open Source

Ahogy Robert W. Gomulkiewicz írja, a fejlesztők (hackerek) közötti „egyetértés az alapelveknél”²⁰ kezdődik, és itt egyben véget is ér. Az alapelvek konkrét felhasználási szerződéssé alakítására a hackerek számtalan megoldási módot választanak.²¹ A jelentősebb csoportok igyekeznek rögzíteni, milyen alapvető jogokat tartanak fontosnak, és ezek érvényesülése érdekében alkotják meg ÁSZF-jeiket.

McGOWAN, David: Legal Implications of open-source software. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=243237 (2010.04.03.)

¹⁷ A hacker szó értelmezésére és jelentésének kettőségére ld. [http://en.wikipedia.org/wiki/Hacker_\(computing\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Hacker_(computing)) (2010.04.04.)

Továbbá a kifejezést eredeti értelemben használó művek például PERENS, Bruce: The Open Source Definition. In: Voices from the Open Source Revolution. O'Reilly 1999; RAYMOND, Eric S.: A brief history of hackerdom. In: Open Sources: Voices from the Open Source Revolution. O'Reilly 1999; STALLMAN, Richard: The GNU Operating System and the Free Software Movement. In: Voices from the Open Source Revolution. O'Reilly 1999

¹⁸ Ahogy Eric S. Raymond a szabad és tulajdonosi szoftver fejlesztésének technikáját bemutató The cathedral and bazaar című művében írja (ahol a cathedral módszer a tulajdonosi szoftverfejlesztésre, a bazaar pedig a szabad szoftverek alkotására utal): „Given enough eyeballs, all bugs are shallow”. In: RAYMOND, Eric S.: The cathedral and bazaar. <http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/view/578> (2010.04.05.)

¹⁹ Ennek pontos tartalmát lásd később

²⁰ Az általánosan elfogadott alapelvek a forráskód hozzáférhetővé tétele, a szoftver futtatásának joga bármely okból, a szoftver átdolgozásának joga, az eredeti és származékos mű terjesztésének joga

²¹ GOMULKIEWICZ, Robert W.: Debugging open source software licensing. University of Pittsburgh Law Review Vol. 75. 2002, 81. o.

Free Software Foundation²²

A szabad szoftver mozgalom alapelvei szerint a *szabad szoftver* felhasználóinak a következő szabadságokat kell bírnia:

„Jogot arra, hogy

1. futtassák a programot, bármilyen céllal.
2. tanulmányozzák a program működését, és azt a szükségleteikhez igazíthatják. Ennek előfeltétele a forráskód elérhetősége.
3. másolatokat tegyenek közzé a felebarátaik segítése érdekében.
4. tökéletesítsék a programot, és a tökéletesített változatot közzétegyék, hogy az egész közösség élvezhesse annak előnyeit. Ennek előfeltétele a forráskód elérhetősége.

Egy program szabad szoftver, ha a felhasználók a fenti engedélyek mindegyikével rendelkeznek. Tehát a felhasználónak joga kell, hogy legyen közzétenni a program másolatait, akár módosításokkal, akár eredeti formájában, akár ingyen, akár pénzt kérve érte,²³ akárkiné, akárhol.”²⁴

Open Source Initiative²⁵

Az Open Source Initiative a FSF célkitűzéseire képest letisztultabb elvek rögzítésére, érzelemmentesebb fogalomalkotásra törekedett. Ennek kifejezésére megalkották a *nyílt forráskódú szoftver* fogalmát,²⁶ rendszerezték és tipizálták a

²² A Free Software Foundation (a továbbiakban: FSF) egy, a szabad szoftvereket és a copyleft eljárást népszerűsítő szervezet, mely a szoftverek korlátozásmentes terjesztésének és fejlesztésének megvalósítását tűzte zászlajára. Bővebben: <http://www.gnu.org/philosophy/free-sw.html> (2010. 04.05.)

²³ A free software kifejezés tehát nem az ingyenességre utal, hanem a szabadságra. Ahogy a mozgalmat vezető Richard Stallman megfogalmazta: „This is a matter of freedom, not price, so think of >>free speech<<,” not >>free beer<<.” <http://www.gnu.org/philosophy/> (2010.04.05.)

²⁴ <http://www.gnu.org/philosophy/free-sw.hu.html> (2010.04.05.)

²⁵ Az Open Source Initiative (a továbbiakban: OSI) a FSF-höz hasonlóan a nyílt forráskódú szoftverlicenclés fontosságát hangsúlyozó és népszerűsítő szervezet. Azonban az angolban félreérthető free megjelölés helyett, mely az ingyenességet és a szabadságot is takarhatná, az open source kifejezést használják az általuk támogatott modell megnevezésére. Részletesebben lásd: <http://www.opensource.org/about> (2010.04.05.)

²⁶ A nyílt forráskódú szoftver fogalmát a FSF által megfogalmazott 4 alapvető szabadsághoz képest 10 jellemzővel írták le (Free Redistribution, Source Code, Derived Works, Integrity of The Author's Source Code, No Discrimination Against Persons or Groups, No Discrimination Against Fields of Endeavor, Distribution of License, License Must Not Be Specific to a Product, License Must Not Restrict Other Software, License Must Be Technology-Neutral). Az Open Source Definition (OSD) elérhető: <http://www.opensource.org/docs/definition.php> (2010.04.05.) Az elérhető nyílt forráskódú szoftverlicencket aszerint rendezték, hogy az OSD-nek megfelel vagy sem. A lista elérhető: <http://www.opensource.org/licenses> (2010.04.05.)

forráskód nyíltságát garantáló felhasználási szerződéseket; a szoftver terjesztési modell tekintetében azonban lényegében a FSF-nel azonos megoldásra jutottak.²⁷

FLOSS28

A FLOSS kifejezés azzal igyekszik feloldani a szabad és a nyílt forráskódú elnevezés közötti látszólagos eltérést, hogy a Free/Libre/Open Source Software kifejezés rövidítésével a szabadságot és a nyílt forráskódot is kellőképpen hangsúlyozza a megnevezésben, rámutatva arra, hogy lényegi különbség nincs a szabad és a nyílt forráskódú szoftverek között.²⁹

6. FLOSS licenck

A definíciók alapján a FLOSS közösségek együttes célja, hogy biztosítsák szoftveik forráskódjának megismerhetőségét, módosíthatóságát, az azokhoz való közösségi hozzáférést. E cél megvalósítására számtalan felhasználási szerződés (ÁSZF) született, melyek rendelkezései *többféle modell* létét mutatják.³⁰ A számtalan licenc közötti fő megkülönböztető ismérv az, hogy hogyan kezeli az eredeti szoftver jogsultja az átdolgozás eredményeképp létrejövő *új (származékos) művet*.

GPL-típusú licenck

Az ún. *copyleft*³¹ megközelítés szerinti felhasználási szerződések úgy rendelkeznek, hogy szabad szoftver átdolgozásával létrehozott mű felhasználását az eredeti

²⁷ A FSF szerint az alapvető jogok és kötelezettségek pontos megfogalmazása mellett a szabad szoftver definíció lényege a szabadság és az emögött húzódó eszme sugallata. Véleményük szerint az OSI definíciójából elveszik ez az etikai tartalom. Vagyis a FSF szerint az OSI azonos célkitűzések mellett más értékrend és világszemlélet alapján működik: „...whether software should be open source is a practical question, not an ethical one. As one person put it, „Open source is a development methodology; free software is a social movement.” <http://www.gnu.org/philosophy/free-software-for-freedom.html> (2010.04.05.)

²⁸ A kifejezés eredetéről lásd http://en.wikipedia.org/wiki/Alternative_terms_for_free_software (2010.04.05.)

²⁹ Fentiek miatt – ahol kifejezett megkülönböztetés nem szükséges – a tanulmányban összefoglalóan a FLOSS kifejezést alkalmazom

³⁰ A különböző FLOSS licenck elterjedtségét, népszerűségét vizsgálta a Black Duck Open Source Research Center. A felmérésből látszik, hogy a GNU GPL licenc messze a leggyakrabban használt ÁSZF. <http://www.blackducksoftware.com/oss/licenses/> (2010.04.06.)

³¹ A copyleft megnevezés nem a szerzői jogról való lemondást jelenti. A modell lényege az, hogy a jogosult a szerzői jogi szabályok alkalmazásával: felhasználási szerződés létrehozásával érje el célját, a szoftver közösséghez juttatását. (A cél teljesülése a szerzői jogi eszközök használata nélkül lehetetlen volna.) A copyleft kifejezésben a „left” nem a „leave” ígére utal, hanem a „right” ellentéte, és ezzel mutat rá arra, hogy szemben a hagyományos copyright megközelítéssel, mely a

mű felhasználási feltételei szerint kell engedélyezni. A legismertebb copyleft licenc az ún. GNU GPL,³² mely a FSF által kidolgozott felhasználási szerződés.

A GNU GPL a FSF definíciójában rögzített jogosultságokat garantálja a felhasználó számára, továbbá rögzíti azt a kötelezettséget, hogy a származékos szoftvermű felhasználásának engedélyezése a GNU GPL licenc feltételei szerint kell, hogy történjék.³³ A licenc ezzel kizárja, hogy a szabad szoftver módosítása útján előálló új mű tulajdonosi szoftver lehessen, azaz garantálja, hogy a szoftver „szabadsága” megmaradjon. Más kérdés, hogy ezzel mintegy „megfertőzi” a származékos művet, hisz tekintet nélkül arra, hogy a származékos mű milyen részben tartalmaz GPL feltételek szerint terjesztett kódot, az új mű csak GNU GPL szerint licencelhető.³⁴

Magának a GNU GPL licencnek is több változata létezik,³⁵ azonban azokat a FLOSS licencket, melyek engedélyt adnak a forráskód megismerésére, a szoftver szabad másolására, módosítására és terjesztésére, és kötelezik a felhasználót, hogy a származékos mű felhasználását az eredeti licenc feltételei szerint engedélyezze, összefoglalóan *copyleft* (egyes források szerint *erős copyleft*) vagy *GPL-típusú/GPL-kompatibilis licenckeknek*³⁶ nevezzük.³⁷

BSD³⁸**-típusú licenck**

A *non-copyleft* (egyes források szerint *gyenge copyleft*) vagy *BSD-típusú/BSD-kompatibilis licenck*³⁹ az alapvető jogosultságok garantálásában megegyeznek a GPL-típusú licenckkel, azonban e felhasználási szerződések nem kötelezik a származékos mű fejlesztőjét arra, hogy az új mű felhasználását az eredeti licenc

szoftver szabad terjesztését, átdolgozását jellemzően kizárja, a copyleft modellben e jogosultságok garantálása a cél.

³² GNU General Public License

³³ A GNU GPL elérhető itt: <http://www.gnu.org/licenses/gpl.html> (2010.04.06.)

³⁴ Emiatt nevezik a GNU GPL licencet *infectious* vagy *viral* licensenek. Erről részletesen lásd: VETTER, Greg R.: „Infectious” open source software: spreading incentives or promoting resistance? Rutgers Law Journal Vol. 36. 2004

³⁵ A jelenleg elérhető legfrissebb szöveg a GNU GPL v3 (<http://www.gnu.org/licenses/gpl.html> 2010.04.06.; <http://gplv3.fsf.org/> (2010.04.06.); a korábbi szövegek itt találhatóak: <http://www.gnu.org/licenses/old-licenses/old-licenses.html#GPL> (2010.04.06.)

³⁶ <http://www.gnu.org/licenses/license-list.html#GPLCompatibleLicenses> (2010.04.06.)

³⁷ A GNU GPL licenc kevésbé szigorú változata a GNU LGPL (Lesser General Public License), melyet általában külső programkönyvtárakhoz használnak. A licenc kevésbé szigorú jellegét az adja, hogy bár a programkönyvtár módosítása esetén a forráskód hozzáférhetővé tétele kötelező, a programkönyvtár használó alkalmazás maradhat zárt forráskódú, amennyiben a programkönyvtárát dinamikusan szerkesztik a programhoz. <http://www.gnu.org/licenses/lgpl.html> (2010.04.06.)

³⁸ Berkley Software Distribution

³⁹ <http://www.gnu.org/licenses/license-list.html#GPLIncompatibleLicenses>; <http://www.gnu.org/licenses/license-list.html#NonFreeSoftwareLicense> (2010.04.06.)

feltételei szerint engedélyezze, és mivel nem követeli meg a származékos mű forráskódjának közzétételét, ezért az felhasználható zárt forráskódú szoftverek megalkotásához. Ezek a licencek tehát lehetővé teszik, hogy a szabad szoftver átdolgozásával tulajdonosi szoftver készüljön.

Érdemes megjegyezni, hogy a fenti engedélyezési konstrukciókban közös az, hogy mentesek a jogdogmatikai, rendszertani elemzéstől. Filozófiai, és részben gazdasági, sőt társadalmi megközelítést öntenek formába anélkül, hogy elemeznék az egyes nyilatkozatok/engedélyek jogdogmatikai viszonyát akár a szerzői jogi szabályozás dogmatikai rendjével, akár pedig az e mögött meghúzódó magánjogi, egyes országokban kereskedelmi jogi doktrínákkal.

Ez közel sem azt jelenti, hogy a szerződések jogszabályba ütköznek, és ezért érvénytelenek, csupán azt, hogy utólag kell megkísérelni a szerződéseket a figyelembe nem vett szempontokhoz igazítani.⁴⁰

7. Közkincs. Közkincsbe bocsátás

„*We have not one public domain, not one theory of the public domain, but many.*”⁴¹

A szoftver közkincsbe bocsátásának vizsgálatakor érdemes a *közkincs* fogalmán elgondolkodni. Egyszerűnek tűnhet, azonban korántsem lehet fekete vagy fehér a megoldás.

A közkincs témájával több írásában foglalkozó *Bobrovsky Jenő* véleménye szerint „eredeti módon tartoznak a szellemi tulajdoni közkincsbe: az ideák, a tények és a generikus [...] információk, amelyek azt mutatják, hogy a szellemi tulajdon meddig terjedhet >>lefelé, a közjavak szférája határáig<<. Származékos módon jutnak a közkincsbe: az elvileg oltalmazható, de közkincsbe helyezett szellemi javak, a megszűnt oltalmú szellemi javak.”⁴²

Ez a közkincs fogalom az angol nyelvű irodalomban használt *public domain* fogalom tartalmával van összhangban,⁴³ azonban a témával foglalkozó művekben feltűnik a *commons* kifejezés is. A *commons* szót, mely eredeti jelentése szerint a faluközösség tagjai által szabadon használható közös földterületre utal, talán közjavaknak fordíthatnánk, és bár a fogalom a szellemi tulajdonjogban bevett *public*

⁴⁰ E megállapítást igazolják az utólag megrajzolt különböző elméleti hátterek (ld. később: *abandonment vs. ingyenes engedély*)

⁴¹ BOYLE, James: *The second enclosure movement and the construction of the public domain. Law and Contemporary problems* Vol. 66. 2003, 69. p.

⁴² BOBROVSKY Jenő: *Az enyém, a tied és a miénk a szellemi tulajdonban. Áttekintés a közkincs és a szellemi magántulajdon egyes összefüggéseiről az Internet tükrében* http://www.mta.hu/fileadmin/2008/07/Public_domain-Mie.pdf (2010.04.13.)

⁴³ Hasonló véleményen van FALUDI Gábor is. A szerzői művek részleges közkincsbe adása című művében. In: *Liber Amicorum – Ünnepi előadások és tanulmányok Harmathy Attila tiszteletére. ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék, Budapest, 2007*

domainhez képest, inkább társadalmi, gazdasági megközelítést sugall, a közkincsbe bocsátás módjainak vizsgálatakor nem hagyható figyelmen kívül.⁴⁴

Lawrence Lessig szerint a *commons* a különböző javakhoz való hozzáférést jelenti.⁴⁵ A *public domain* ehhez képest arra utal, hogy az emberek megosztják másokkal, ami eredendően az ő tulajdonuk.⁴⁶

James Boyle úgy véli, a *commons* egy bizonytalan kifejezés, melybe egyrészt beleérhető valaki tulajdona és az ehhez való közösségi hozzáférés, de az uratlan dolog is. A *public domain* alatt a szellemi tulajdonjog által nem védett tartalom értendő.⁴⁷

A két kategória közötti bizonytalanság feloldására lehet jó megközelítés Lydia Pallas Loren álláspontja, aki a Henry A. Smith által javasolt⁴⁸ *semicommons* fogalmat használja, mely véleménye szerint az olyan tulajdonra alkalmazható, mellyel alapvetően egy közösség bír és használja azt, azonban egyes személyeknek magántulajdona is van az adott dolog vonatkozásában. A *semicommons*ban tehát mind a köz-, mind a magánérdekeltség megtalálható, mindkettő fontos és folyamatosan hatnak egymásra. A szerző véleménye szerint a kifejezés a szellemi tulajdon világában azt jelenti, hogy a szerzői joggal vagy szabadalommal védett alkotás felhasználása a közösség számára bizonyos tekintetben szabad.⁴⁹

A fogalom többértelműsége okán tehát azt gondolom, hogy mikor *közkincsbe bocsátásról* beszélek, feltétlenül figyelemmel kell lenni a tágabb értelmezésre, azaz bizonyos javak minél nagyobb közösség számára történő hozzáférhetővé tételére és nem csak a közkincs szűk meghatározására (a tényleges közkincsre vagy *public domain*re), mely a szellemi oltalom alatt nem álló szellemi termékeket tartalmazza. Így a *szoftver közkincsbe kerüléséről* véleményem szerint nem csupán akkor van

⁴⁴ Számos kutató szentel hosszú értekezéseket a szellemi közkincs témájának, mivel a szellemi tulajdonjog tényerése és ennek eredményeképp a *public domain* szűkülése (*tragedy of commons*, *shrinking the commons*, *second enclosure movement*, *commodification of information*) aktuális kérdés az eddig jogilag nem védett tartalom „sorsa” szempontjából. A vélemények sokfélék, a definícióalkotás nehéz. Még abban sincs feltétlenül egyetértés, hogy *tragedy of commons*ról vagy *anticommons*ról beszélünk; mivel amellett, hogy a szellemi tulajdon oltalmi köre bővül (például adatbázisok kapcsolódó jogi védelme Európában, hagyományos tudás/traditional knowledge monopolizálása), olyan modellek kialakulása is látható, melyekben a fő törekvése az, hogy szellemi termékek szinte korlátozásmentes felhasználást biztosítsa a köz számára (a nyílt forráskódú szofverlicenclésben is erre látunk példát).

⁴⁵ Példája szerint ezt úgy kell elképzelni, hogy a Central Parkot – tekintet nélkül arra, hogy az kinek a tulajdona – bárki felkeresheti, aki pihenésre, kikapcsolódásra vágyik, és ehhez nem kell más engedélyt kérnie.

⁴⁶ LESSIG, Lawrence: Code and the Commons. <http://cyber.law.harvard.edu/works/lessig/Fordham.pdf> (2010.04.13.) és LESSIG, Lawrence: Free Culture. <http://www.free-culture.cc/freeculture.pdf> (2010.04.13.) alapján

⁴⁷ BOYLE, James: Law and contemporary problems. <http://www.law.duke.edu/journals/journaltoc?journal=lcp&toc=lcptoc66winterspring2003.htm> (2010.04.13.) alapján

⁴⁸ SMITH, Henry E.: Semicommon property rights and scattering in the open fields. *Journal of Legal Studies* Vol. 29. 2000

⁴⁹ LOREN, Lydia P.: Building a reliable semicommons of creative works: enforcement of Creative Commons licenses and limited abandonment of copyright. *George Mason Law Review* Vol. 14. 2007

szó, mikor annak szerzői jogi oltalma valamilyen módon megszűnik, hanem *a részleges közkincsbe adáskor* is (semicommons), mely a FLOSS licencek alkalmazásával érhető el, és napjainkban a szoftverfelhasználásra igen jelentős hatást gyakorol. E licencek – ahogy fent is írtam – a szerzői jog eszközrendszerét használva biztosítják a szoftver közösséghez juttatását, ami tehát nem jogról való lemondást vagy azzal való felhagyást (azaz public domainbe helyezést) jelent, hanem a közkincs megőrzésének, illetve gyarapításának egyfajta szerződés alapú védelmi, ösztönző mechanizmusát.⁵⁰

Abandonment

A szoftver tényleges/teljes közkincsbe (public domain) bocsátására, azaz a szerzői műhöz fűződő jogokról való teljes lemondásra a kontinentális jogban nincs példa, illetve erre nincs jogi eszköz.

Amerikában azonban – bár a tételes jog nem rendelkezik róla, a bírói gyakorlat kimunkálta az ún. *abandonment*, vagyis a szerzői joggal való felhagyás elméletét,⁵¹ sőt később a szerzői joggal való részleges felhagyás (*limited abandonment*) is lehetségessé vált.⁵² Mivel ezek igen súlyos következményekkel járnak, ezért a szerző nyilatkozata csak abban az esetben tekinthető *abandonment*nek, ha egyértelműen kinyilvánítja a szerzői jogról való lemondás szándékát, meghatározza (azaz mind a bíróság, mind a köz számára nyilvánvalóvá teszi) mely jogokról mond le, továbbá az adott jogokat kifejezetten felajánlja a köz javára.⁵³

Ahol a szerzői jog csak vagyoni jogokból áll – személyhez fűződő jogok híján, és a jogok teljes, korlátozásmentes átruházására sor kerülhet, továbbá ott, ahol a vagyoni jogokról való teljes rendelkezés mellett a személyhez fűződő jogokról is le lehet mondani, az „*abandonmenthez*” gyakorlatilag hasonló helyzet jöhet létre.

⁵⁰ Ahogy P. Bernt Hugenholtz és Lucie Guibault írja: ‘self-help’ measures to serve as remedies against large-scale information enclosure. In: HUGENHOLTZ, P. Bernt; GUIBAULT, Lucie: *The future of public domain*. Kluwer Law International 2006, 6. o.

Eben Moglen szerint a GNU GPL központi eszköz a szabad szoftver közösség számára, és azt mutatja, hogy a szellemi tulajdon szabályainak alkalmazásával hogyan lehet közjavakat (commons) létrehozni a cyber térben. In: MOGLEN, Eben: *Anarchism triumphant: Free Software and the death of copyright*. http://emoglen.law.columbia.edu/my_pubs/anarchism.html (2010.04.13.)

⁵¹ 1952-ben Hand bíró alakította ki az ún. *abandonment* tesztet, melyet a bíróságok azóta is alkalmaznak. Eszerint „the copyright owner ‘must ‘abandon’ [his copyright] by some overt act which manifests his purpose to surrender his rights in the ‘work,’ and to allow the public to copy it.” *Nat’l Comics Publ’ns, Inc. v. Fawcett Publ’ns, Inc.* 191 F.2d 594, 598 (2d Cir. 1952) – In: LOREN: i.m. 319-320. o.

⁵² *Micro Star*, 154 F.3d at 1114. In: LOREN: i.m. 322. o.

⁵³ LOREN: i.m. 323. o.

8. Jogalkalmazás

„Hackers know that effective licenses are essential to open source development. As one hacker group puts it: >>To stay free, software must be copyrighted and licensed<<.”⁵⁴

Mivel a FLOSS licenck a közösségi szoftverfejlesztés útján létrehozott művek felhasználási szerződesei, illetve a szoftverművek közkinccsbe bocsátásának eszközei, ezért azok érvényességének bíróság általi megállapítása jelentős tény.

A legutóbbi időkhg a jogérvényesítés a bíróságon kívüli megoldások alkalmazásában merült ki. A FLOSS szoftverlicenck alkalmazását vizsgáló *Brian W. Carver* szerint ezek az eljárások kielégítették a jogosultak GPL licenc érvényesítése kapcsán felmerült igényeit, azonban nyitott maradt a kérdés, hogy a bíróságok hogyan döntenének e felhasználási szerződések érvényességéről.⁵⁵

Európa

Németországban a netfilter/iptables⁵⁶ fejlesztőközösség tagja, Harald Welte azzal szembesült, hogy időnként előfordul, hogy a GPL licenc feltételei⁵⁷ szerint engedélyezett szoftverének felhasználói sértik a szerződés rendelkezéseit, ezért fellépett azok érvényesítése érdekében.⁵⁸ Több esetben sikerült peren kívül megállapodni a jogsértőkkel, azonban a Sitecom Germany GmbH esetében nem így történt.⁵⁹

A Sitecom által forgalmazott hálózati eszköz tartalmazta a netfilter/iptables szoftvert, azonban a GPL licencket nem mellékeltek az eszközhöz (illetve a szoftverhez sem). Welte ideiglenes intézkedés elrendelését kérte a bíróságtól. A bíróság megállapította a jogsértést, és intézkedésében eltiltotta a Sitecomot a további sérelmes cselekményektől.

A bíróság határozatában *érvényesnek mondta a GPL licenc lényegi rendelkezéseit* képező 2. és 3. szakaszt. A 4. pontját vizsgálatakor (mely szerint „a felhasználó nem másolhatja, módosítja, terjesztheti a programot, illetve a felhasználást más számára nem engedélyezheti, csak ha a licenc kifejezetten így rendelkezik. Amennyiben a felhasználó a GPL licenc rendelkezéseit sérti, a felhasználási jog megszűnik. A felhasználási jog a jogosultra >>visszaszáll<<.”) arra jutott, hogy a német jog szerint annak valamennyi rendelkezését érvényesnek kell

⁵⁴ GOMULKIEWICZ: i.m. 95-96. o.

⁵⁵ CARVER: i.m. 464. o.

⁵⁶ A netfilter/iptables szoftver egy tűzfal a GNU/Linux rendszerhez, és széles körben használják – különösen hálózati eszközökben

⁵⁷ GPL v2. <http://www.gnu.org/licenses/gpl-2.0.txt> (2010.04.14.)

⁵⁸ Welte a GPL licenc felhasználási feltételeinek érvényesítése érdekében megalapította az ún. GPL-violations projektet. Lásd <http://www.gpl-violations.org/> (2010.04.14.)

⁵⁹ Welte v. Sitecom Deutschland GmbH, LG (Munich) (2004), District Court of Munich, 19 May 2004, case 21 O 6123/04. In: Jaeger, Till: Enforcement of the GNU GPL in Germany and Europe. <http://www.jipitec.eu/issues/jipitec-1-1-2010/2419/dippadm1268746871.43.pdf> (2010.04.14.)

tekinteni, továbbá kimondta azt is, hogy az első mondat tekintet nélkül a második és harmadik mondat (megszűnési szakasz) érvényességére alkalmazható.

A bíróság azt is megállapította, hogy amennyiben a GPL licenc érvénytelen volna, az a szoftver bármely felhasználását jogsértővé tenné, hisz felhasználási engedély nélkül kerülne sor a szerzői mű felhasználására.⁶⁰

USA

Az európai FLOSS ügyet pár évvel később követte egy amerikai eset.⁶¹

A felperes, Jacobsen egy nyílt forráskódú modellvasút szoftverek fejlesztésével foglalkozó közösség tagja volt, aki az ún. Artistic License feltételei szerint engedélyezte szoftverének felhasználást.⁶² Katzer, az alperes, egy hagyományos, kereskedelmi szoftverként terjesztett modellvasút szoftver jogtulajdonosa, aki úgy használta fel Jacobsen kódját saját szoftverében, hogy az nem felelt meg az Artistic License feltételeinek, ezért Jacobsen bírósághoz fordult. A bíróság megállapította, hogy az Artistic License érvényes, és a felhasználó megsértette annak rendelkezéseit.⁶³

Az ügy Jacobsen szoftverének Katzer általi felhasználásán túl számos járulékos kérdés vizsgálatára kiterjedt, és nemrégiben a felek megegyezésével zárult.⁶⁴

A FLOSS közösségek, valamint a Creative Commons aktivisták teljes győzelemnek értékelik az ügy lezárását,⁶⁵ és különösen jelentősnek, hiszen ez volt az első eset, hogy amerikai bíróság érvényesnek, kikényszeríthetőnek mondott egy nyílt forráskódú szoftverlicenct.

⁶⁰ A bíróság foglalkozott a GPL licenc természetével atekintetben is, hogy egyértelműen megkülönböztette a szoftver GPL feltételek szerinti licenclését annak public domainba helyezésétől. „[T]he Panel shares the view that one cannot regard the conditions of the GPL (General Public License) as containing a waiver of copyright and related legal rights. On the contrary, the users avail themselves of the conditions of copyright, in order to guarantee and carry out their conceptions of the further development and dissemination of software.”

⁶¹ Jacobsen v. Katzer, Case3:06-cv-01905-JSW In: ROSEN, Lawrence: Bad facts make good law: The Jacobsen case and open source. <http://www.ifosslr.org/ifosslr/article/viewArticle/5/9> (2010.04.15.)

⁶² Az Artistic License ügyben alkalmazandó 1.0 verziója elérhető: a http://www.perlfoundation.org/artistic_license_1_0 (2010.04.15.)

⁶³ Jacobsen v. Katzer, 535 F.3d 1373, 1377-1378 (Aug. 13. 2008)

⁶⁴ http://www.trainpriority.com/jmri_kam_legal_settlement.htm (2010.04.15.)

⁶⁵ <http://www.consortiuminfo.org/standardsblog/article.php?story=201002190850472> (2010.04.15.); <http://yro.slashdot.org/submission/1176424/A-Big-Victory-for-FOSS-Jacobsen-v-Katzer-is-Set> (2010.04.15.)

Magyarország

Hazánkban egyelőre – esetek hiányában – a FLOSS licencekkel kapcsolatos jogérvényesítés buktatóira elvi jelleggel, pontosabban a problémafelvetés szintjén térek ki.

Az alapvető kérdés természetesen itt is az, hogy az adott licenc érvényes felhasználási szerződésnek tekinthető-e, illetve az ÁSZF jellegből adódóan nem tisztességtelenek-e a szerződés rendelkezései. Felmerül továbbá az Sztj. felhasználási szerződések alakiságára vonatkozó szabálya, mely szerint felhasználási szerződést érvényesen csak írásba foglalva lehet kötni.⁶⁶ Ez alól van néhány kivétel, de az elektronikus úton kötött ún. clickwrap⁶⁷ és browsewrap⁶⁸ licencek vonatkozásában nincs olyan szabály, mely a formai hiányosságból fakadó érvénytelenségi problémákat megnyugtatóan rendezné. Mivel tipikusan a FLOSS licencek is wrap licencekként jönnek létre, alaki érvényességük egyelőre rendezetlen.

9. A nyílt forráskódú szoftverek jelentősége, jövője

Amellett, hogy a nyílt forráskódú szoftverértékesítési modellt is érik kritikák,⁶⁹ hatását nem lehet elvitatni.

Yochai Benkler a FLOSS szoftverek jelentőségéről az alábbiakat mondja: „az elnök gazdasági tanácsadójának az ötvenes években megfogalmazott álláspontja szerint, ami a General Motorsnak jó, az az egész országnak jó. 2000 szeptemberében ehhez hasonló jelentőségű megállapítás született. Az elnök IT tanácsadói⁷⁰ azt javasolták, hogy a nyílt forráskódú szoftverek támogatását stratégiai célként kel megfogalmazni annak érdekében, hogy az Egyesült Államok fenntartsa vezető szerepét a szoftverfejlesztésben.”⁷¹ Ezzel az Egyesült Államokban nemcsak hogy elismerték a nyílt forráskódú szoftverek létjogosultságát, hanem azok kiemelt fontosságára mutattak rá.

Figyelemreméltó a modell felé irányuló európai érdeklődés is: egy, az Európai Unió megbízásából készült tanulmány szerint a nyílt forráskódú szoftverekre fordított összeg megduplázása az EU GDP-jének évi 0,1 %-nyi növekedését

⁶⁶ Sztj. 45. § (1) bek.

⁶⁷ A clickwrap licenc szoftver felhasználási feltételeinek elfogadására és használati jogosultság megszerzésére elektronikus úton, a képernyőn megjelenő szövegablak megfelelő gombjára kattintva kerül sor

⁶⁸ A weboldalon közzétett, kifejezett elfogadást (rákattintást) nem igénylő, azonban a weboldalon keresztül elérhető szoftver felhasználásának feltételeit meghatározó felhasználási szerződések a browsewrap licencek

⁶⁹ Lásd például GOMULKIEWICZ: i.m.; GAUDEL, Alexia: Open Source Licensing in Mixed Markets, or Why Open Source Software Does Not Succeed. <http://ideas.repec.org/p/ccp/wpaper/wp08-02.html> (2010.04.17.)

⁷⁰ President's Information Technology Advisory Committee (PITAC)

⁷¹ BENKLER: i.m. 2. o.

eredményezi, az informatikai szektor közvetlen hasznát nem számolva.⁷² A nyílt forráskódú szoftverek Európai Unió általi elismertségét és kormányzati szektorban betöltött súlyát mutatja, hogy az Európai Bizottság kezdeményezte egy FLOSS licenc kidolgozását eredetileg azzal a céllal, hogy az IDABC⁷³ programban létrehozott szoftverek engedélyezésére használja, azonban az erős copyleft típusú EUPL⁷⁴ licenc az eredeti célon túlmutatva valamennyi tagállam nyelvére is alkalmazható, és az uniós szoftverfejlesztési projektekben rendszeresen használt ÁSZF.⁷⁵

A modell életképességére és népszerűségére utal az is, hogy kereskedelmi szoftverterjesztéssel foglalkozó nagyvállalatok fektetnek jelentős összegeket a nyílt forráskódú szoftverfejlesztésébe,⁷⁶ továbbá, hogy jelentős szoftvercégek térnek át kifejezetten a FLOSS szoftverek terjesztésére, és bevételüket – a licencdíj helyett – a rendszerek bevezetéséből, működésének támogatásából, tanácsadási szolgáltatásokból szerzik.⁷⁷

Kérdés, hogy életképes-e a modell a szoftverek világán kívül, az egyéb jogilag védett tartalmak terjesztése tekintetében. Ha igen, mekkora hatása lehet. Befolyásolhatja-e a jogalkotást, a jövő szerzői jogát.

A Creative Commons (CC) licencek⁷⁸ terjedése, azt mutatja, igen. A nyílt forráskódú szoftverterjesztés sikerének és a szerzői jog határainak kitolása hatására a Lawrence Lessig és társai által kidolgozott CC licencek a hagyományos irodalmi, tudományos és művészeti alkotások nem kereskedelmi terjesztését teszik lehetővé.

A különböző tartalmakat hozzáférhetővé tevő weboldalakat böngészve úgy látszik, sikerrel...

⁷² Study on the Economic impact of open source software on innovation and the competitiveness of the Information and Communication Technologies (ICT) sector in the EU <http://stuermer.ch/blog/documents/FLOSSImpactOnEU.pdf> (2010.04.15.)

⁷³ Interoperable Delivery of European eGovernment Services to public Administrations, Businesses and Citizens

⁷⁴ European Union Public Licence

⁷⁵ <http://ec.europa.eu/idabc/eupl>; <http://www.osor.eu/eupl/introduction-to-the-eupl-project> (2010.04.21.)

⁷⁶ Az IBM 2001-ben egymilliárd dollárt fektetett a Linux fejlesztésébe. Erről részletesen ld.: MERGES, Robert P.: A New Dynamism in the Public Domain. The University of Chicago Law Review Vol. 71. 2004, 8-11. o.

⁷⁷ Ilyen társaságok például az Enterprise Linuxot terjesztő Red Hat (www.redhat.com 2010.04.16.), vagy a nyílt forráskódú rendszereket határozottan támogató Sun Microsystems (most már Oracle – www.oracle.com 2010.04.16.)

⁷⁸ <http://creativecommons.org/>, <http://creativecommons.org/choose/>, <http://creativecommons.org/licenses/> (2010.04.16.)